

Con Xosé Luís Méndez Ferrín en Vigo

María Xesús Nogueira

María Xesus Lama

Na mañá do 31 de decembro de 2010 reunímonos en Vigo con Xosé Luís Méndez Ferrín para falar sobre poesía. Ao longo da conversa tivemos ocasión de coñecer o seu parecer sobre a función que a poesía desempeña hoxe en día na sociedade, de percorrer a súa propia traxectoria poética, de comentar os seus gustos en canto lector e a súa visión do panorama da creación actual.

MARÍA XESÚS NOGUEIRA / MARÍA XESÚS LAMA: *Para acompañar este número dedicado a estudos sobre poesía, centraremos a conversa na súa experiencia como creador, lector e crítico de poesía e propoñémoslle para empezar que faga unha reflexión sobre a función da poesía na sociedade.*

291

XOSÉ LUÍS MÉNDEZ FERRÍN: Eu creo na autonomía da poesía con respecto á ideoloxía, con respecto ao pensamento. Creo nas funcións da linguaxe, creo na función poética tal como a describiu Jakobson e penso que a linguaxe ten unhas funcións que nós herdamos ante as cales non nos podemos sublevar, non é posíbel a rebelión. Unha delas é a función poética da linguaxe, que non só ten que estar na literatura, ás veces unha conversa de taberna pode derivar e pode predominar nela a función poética, e un chiste ou unha enxeñosidade ou un conto sucedido, convérteo un bo narrador oral e fai que irrompa a función poética da linguaxe na coloquialidade. Lembro que, sobre isto, fun instruído na miña mocidade por Benedetto Croce. Entón, que misión ten na sociedade? A de ser poesía. A poesía é unha facultade humana que se encontra en toda época e en todo lugar. Que se saiba, está presente en toda a cultura e supoñemos que desde que o ser humano é ser humano. Iso é o que ten que ser a poesía, nada máis.

MXN / MXL: *Daquela cre que esa é a función que se mantivo ao longo dos tempos, con independencia das utilizacións concretas.*

XLMF: A poesía é linguaxe. Ten significado e significante e as palabras teñen posibilidades infinitas de combinación, posibilidades infinitas de crear novo léxico. Teñen significado, e ao ter significado teñen nocións, na linguaxe están as ideas porque están as nocións, abstractas e concretas. Non podo dicir impunemente as verbas “liberdade” nin “sangue” porque teñen significado, unha é aprehensíbel polos sentidos, a noción, e outra non. Un pintor pode ser un pintor abstracto, é máis, incluso os pintores máis realistas son abstractos aínda que non o saiban porque están manexando cores, pero na poesía manéxanse palabras e as palabras son portadoras de conceptos e de ideas, polo tanto unha poesía totalmente abstracta ou desprovista de ideas non pode existir. Intentouse facer, por adelgazarse até extremos aos que chega o letrismo, pero iso fundamentalmente son xogos. A poesía é portadora de nocións, de ideas, de contidos, polo tanto está relacionada coa ideoloxía, forte e necesariamente; polo tanto está relacionada coa sociedade, está na sociedade. Homero na *Iliada* está cantando a memoria histórica do pobo, cantando os mitos fundacionais dunha nación, dun pobo, os gregos fronte aos que non son gregos, polo tanto aí está a poesía en función política en estado puro, desde as súas propias orixes. Pode ocorrer iso pero pode ocorrer tamén que a poesía estea en función dos sentimentos e das vivencias individuais. Na elexía é a dor pola morte dos nosos, desde a noite dos tempos até os nosos días, e tamén está a poesía en función do amor, do erotismo, sempre de forma inacabábel e interminábel: “ámote”. Iso nunca se termina de dicir, nin se terminará. Entón todo o que é humano está presente na poesía e non exclúe nada, nin a política, nin os afectos, nin os desexos humanos que parece que son moi simples. Nin sequera a teoría: Lucrecio. Nós, que desexamos? Realmente desexamos o sexo, o amor, o odio, porque odiamos, amamos e queremos ser libres, e todo iso está na poesía, ten que estar forzosamente.

MXN / MXL: *Daquela a poesía sería unha linguaxe específica para reflectir a experiencia humana en todos os sentidos.*

XLMF: É unha linguaxe humana que ten unhas condicións específicas, é dicir, a poesía non busca a verdade, aínda que pode ter efectos de verdade. Non busca o coñecemento, pese ao que teñen dito moitos. O coñecemento ocupa a función representativa da linguaxe. Son as matemáticas e a filosofía e o pen-

samento, e a poesía pode ter efectos de coñecemento, e sobre todo de autocoñecemento, pero non de coñecemento racional, niso a lingua humana vai por outro camiño. E pode interferirse ademais co coñecemento. A filosofía, a política, a ciencia, poden entrar na poesía. Na poesía entra todo. A condición de que a linguaxe sexa poética. Se non é poética, é mala poesía. En realidade tratar de reducir a función poética da linguaxe á función representativa, é moi difícil. É tan difícil como facer poesía cando estamos filosofando, ou cando estamos desenvolvendo o teorema de Pitágoras.

MXN / MXL: *Pois repasando a súa traxectoria poética, nun libro como Voce na néboa, por exemplo, percíbíanse dalgunha maneira preocupacións filosóficas. Quizais asociado a determinados momentos, a un libro concreto, coma neste caso, podería comentarnos o seu interese pola filosofía e a repercusión na obra poética.*

XLMF: Desde logo nos anos cincuenta, cando eu empezo a escribir, a filosofía ten un protagonismo que non ten hoxe, un protagonismo no mundo intelectual e no mundo literario. Hai modelos sociais naquel momento, como é o de Sartre, nos que o protagonista é un dramaturgo que é filósofo, e un modelo como pode ser Camus, que non é un filósofo pero é un pensador moral, ao mesmo tempo que un escritor. Este maxisterio suscitaba un estado de ánimo xeneralizado. Insisto nisto, a poesía pode acollelo todo...

MXN / MXL: *Si, e pode haber momentos en que domina unha preocupación concreta que se reflicte nunha produción dun momento. Quizais foi diferente a preocupación que existiu no momento de aparecer a Antoloxía popular, non?*

XLMF: A *Antoloxía* describe un momento de combate e propaganda.

MXN / MXL: *Porque aí a poesía ten que ver máis coa política, coa ideoloxía.*

XLMF: Exacto.

MXN / MXL: *Obedece entón a un momento concreto, a unhas preocupacións circunstanciais?*

XLMF: Obedece a un momento histórico que con frecuencia se dá. É dicir, hai momentos en que os poetas son mobilizados para a guerra e van á guerra como tales poetas. Entón, por exemplo, se ves a Hölderlin, certo Hölderlin, é

inconcibíbel sen a apetencia nacionalista alemá, sen o desexo de unificación de Alemaña; Carducci en Italia, está loitando por outro mundo, neste caso desde un punto de vista nacional; ou no caso de Maiakovski, desde o punto de vista da revolución comunista. A fractura histórica ás veces chama a filas, e o poeta responde como responden os obreiros das fábricas, como responde a xente, ou non responde, ou responde negativamente. Hai quen clama á mobilización e quen o fai á antimobilización, a favor das letras puras.

MXN / MXL: *Sería este o momento, nos últimos anos, no que levamos de milenio?*

XLMF: Raras veces se fixo unha poesía tan política e conmovedora coma a de Álvarez Cáccamo. Por primeira vez, por exemplo, se fai unha lista dos asasinados de 1936 no poema. “Falo de Cáccamo”. Ou tan teórica ou parateórica coma a de Chus Pato, que reputo xenial. Ou sexa que non hai unha desmobilización, o que si hai é un cambio de discurso.

MXN / MXL: *E a pregunta era ao revés precisamente, este é un momento de mobilización tamén?*

294

XLMF: É, para quen se considere poeta no interior da contradición. Non todo o mundo acode a ese chamamento de mobilización e en todo caso a poesía de Chus Pato non é a de Manuel María, nin a de Celso Emilio Ferreiro.

MXN / MXL: *Entón aí, se lles facemos caso aos críticos, temos que ir a un momento, que é o 76, no que aparece Con pólvora e magnolias, un libro no que a crítica en xeral viu un “cambio de rumbo” na poesía galega. Vostede cre que foi acertada esa etiqueta ou esa interpretación?*

XLMF: Si, pero non só foi *Con pólvora e magnolias*. No mesmo intre está Pexegueiro, está Arcadio e están máis, pero o que hai eses anos é unha necesidade de desfacerse das fórmulas máis simples da poesía española chamada “poesía social”. Esa é unha necesidade que viviamos os lectores e os poetas. Desá necesidade na poesía en lingua castelá sáese pola vía, digamos, de Gimferrer, cara ao venecianismo. É unha mostración exacerbada do anticompromiso, un esteticismo ás veces provocativo. É a estética dos “novísimos”. Curiosamente o definidor deses novísimos, José María Castellet, fora antes o definidor da estética socialrealista; é dicir, que é un teórico que valía para todo. Pero en Galicia iso non se produciu.

MXN / MXL: *Para vostede quizais ese cambio de rumbo consistiu en boa medida nunha renovación dos discursos sociais, do discurso poético-social...*

XLMF: O que se produce –non só eu senón o que está no ambiente, e falo por exemplo de Farruco Sesto Novás para dicir que non foi só *Con pólvora e magnolias*– é unha renovación formal unida a unha agudización da presenza política no discurso poético. Mentres na poesía social vella se ía a unha mostra das miserias, agora o que se está pedindo –ou así o percibía eu, ou así o necesitaba eu– era unha maior presenza política. Naturalmente sen ocultar a pertenza á cultura occidental, cousa que algúns poetas parece que esqueceran, que nós somos europeos, e tamén terceiromundistas. O protagonista non fun eu, ou aquel eu que era naquela época que xa non son, senón que había unha mentalidade que dá lugar ao movemento Rompente tamén, poño por caso, máis novos ca min. Vexan que *Con pólvora e magnolias* sae na colección “Rompente”; é o primeiro libro que se publica en Rompente, polo tanto non é un caso individual o meu. É que ás veces, cando facemos historia da literatura, tamén, buscamos marcas, sinais, entre eles o de *Con pólvora en magnolias*. Admito que foi un libro que tivo éxito e que se leu moito porque se necesitaba probabelmente unha cousa así.

295

MXN / MXL: *Á parte poderíase dicir que dalgunha maneira se formula a relación dende a poesía entre estética e revolución, ou estética e ideoloxía?*

XLMF: Vai todo unido. O poeta mais político do século XIX en galego é Pondal e por outro lado está máis próximo á estética parnasiana, e é o máis avanzado da súa xeración.

MXN / MXL: *Máis esteticista...*

XLMF: No noso himno dise “imbéciles e escuros”. E “nazón”.

MXN / MXL: *Quere decirse que a revolución primeira é na linguaxe e na estética...*

XLMF: É que a poesía é a linguaxe, non é outra cousa.

MXN / MXL: *E cal é o momento de Estirpe? Porque é un libro no que se percibe quizais un intento de construír unha identidade colectiva ou de formulala...*

XLMF: Si, o título suxiíreo. O título hoxe non, pero no momento en que se publicou foi un pouco provocativo, quere dicirse que *Estirpe* soa a nacionalsozialismo ou a fascismo ou a hipernacionalismo, pero claro, había que facelo, é dicir, había que corresponder, por exemplo, a Gil de Biedma, e aos poetas anticatalanistas de Cataluña, que facían do catalanismo o inimigo principal. E a min desde logo apetecíame facer un libro de afirmación nacional, pero iso era unha necesidade miña... E tamén bastante ideolóxico porque (dáme a impresión que non se percibe moito) a min apetecíame falar da prehistoria e falar da función da muller na conformación da nación, na prehistoria. E dos petroglifos. Nada máis afastado da poesía social, socialrealista.

MXN / MXL: *Si, e isto está tamén presente n' O fin dun canto, no poema de "Mogor" por exemplo, e tamén unha cuestión que nos gustaría que comentase é a presenza do mito, a función do mito, a utilización dos mitos de diferentes culturas...*

XLMF: Iso vai tamén evolucionando coas épocas. O mito é relixioso, polo tanto responde a unha actitude humana prefilosófica que é a explicación do mundo mediante o mito, e iso vai moi unido á poesía, pero á poesía antiga. Nós estamos nunha época secularizada e atea, eu polo menos; entón que función ten aí o mito? No meu caso tería unha función de enraizamento na tradición popular, na tradición nacional e popular. A mostra das raíces e a fidelidade ás raíces que é algo que ten todo o mundo que nos rodea en Galicia. Ti vas por un camiño e ves que o primeiro que fai un home que vén da emigración é unha casa nova, tira a vella, fai a nova pero deixa o hórreo, sempre, alí onde hai hórreos. Ou fai un hórreo novo, ou colle un hórreo pequeniño de xoguete, ou coloca un arado no xardín, un carro. Ese afianzamento nas raíces está profundamente implicado no home, logo fai unha cita étnica. Na comarca de Vigo é moi frecuente ver falsos menhires, pedras bonitas que collen e colócanas nos xardíns. Iso son chamadas ás raíces, son ancoraxes nas orixes da cultura. E eu fágoo, como fai Seamus Heaney. Seamus Heaney fala do símbolo mítico da bomba de sacar auga dun pozo de man ou fala dos ósos. El fala dos ósos moito.

MXN / MXL: *Agora que menciona a Seamus Heaney, lembro...*

XLMF: Perdoade, digo Seamus Heaney porque é un home que ten a mesma idade ca min, e é irlandés, e estivo no IRA. É un poeta que me resulta moi próximo.

MXN / MXL: *Agora lembraba unha anécdota en relación con Seamus Heaney, que lle pediron unha vez que definise a súa poesía cunha palabra e dixo algo así como lameiro, que é unha palabra que está moi presente na súa poesía. Vostede se lle pedisen que definise a súa poesía cunha palabra, seguro que é dificilísimo, pero escollería algunha palabra?*

XLMF: Non sabería.

MXN / MXL: *Pero hai símbolos moi recorrentes. Que nos podería comentar sobre os seus símbolos máis queridos coma a espiral, a mármore...?*

XLMF: A espiral si, a espiral está moi presente, si. E aparentemente forma parte da morfoloxía dos petroglifos, pero hai pouquísimas espirais nos petroglifos. É dicir, é un falso petroglifo. O labirinto si que está en todas partes, pero a espiral... O que pasa é que a espiral non sei por que razón me gusta e tamén lle gustaba a Raimundo Patiño. Partindo da pintura de Raimundo Patiño, que é unha persoa moi unida a min, na miña xuventude, vexo a espiral. Pero a espiral, tal como eu a sinto, pode ser un símbolo solar ou un símbolo ancestral relacionado co labirinto e relacionado tamén coa esvástica. E tamén é símbolo materialista. É a expansión do universo, é as galaxias, é os caracois, é algo que está na natureza. E tamén é unha imaxe materialista da historia. A historia vai desenvolvéndose en espiral. Ela sería un antideus, a forma básica do movemento da materia, ou algo así. É o que non está parado, que se está movendo, e até o infinito ademais. A espiral é a forma do que hai.

MXN / MXL: *Moi suxestivo, dende logo. Agora que menciona a historia, tamén nos gustaría que nos explicase a súa visión sobre a relación entre poesía e historia.*

XLMF: Tal como vexo eu as cousas, a historia é algo que todos incorporamos, todos. Non ter sentido histórico equivale, como dicía Lacan, a unha vivencia esquizofrénica. Algúns momentos da literatura memorábeis, como nunha novela de Sartre que se chama *La nausée*, hai unhas páxinas, en que aparece Magno, un narrador, cunha botella ou un copo de cervexa e de pronto prodúcese a náusea porque... susbráese ao paso do tempo. É dicir, se nós realmente vemos a nosa man e prescindimos das vivencias anteriores, de todo o que vimos, limos e sentimos, e vémolos en presente absoluto, é un horror. É coma cando ti colles unha persoa e lle dis que se poña así deitada, coa cabeza para arriba e a miras desde atrás. É un monstro, porque non é unha cara humana o

que ves. Que pasou? Que cada cara está unida á miña experiencia histórica desde neno en materia de caras, é dicir, á miña vida relacional, e á miña conciencia relacional, pero cando te saes da historia é o horror. Todos temos que vivir historia, si, e se non sabemos historia, historia de verdade, pois vivimos de contos, de lendas, de mitos, de enganos, pero temos que saber o que pasou. Desde que Marx descubriu o mecanismo real da historia, o camiño para entender a historia, para reflexionar sobre a historia, á partir dese momento penso que non se pode estar no mundo sen a reflexión histórica, sen coñecementos de historia, e sen pensar continuamente a historia. Se non, somos unha folla levada polo vento. Entón claro, a literatura ten que ver...

MXN / MXL: *E tamén hai historia nos seus últimos libros, nos libros que publicou no novo milenio, sobre todo pensamos en Contra Maqueiro.*

XLMF: Si, é historia, é unha regresión histórica. Pretendeu ser un axuste de contas co meu século.

MXN / MXL: *E cal é o balance dese axuste de contas co século?*

298

XLMF: Que a loita continúa, con outras formas, como foi sempre, como ocorreu sempre.

MXN / MXL: *Por outra banda na súa poesía tamén está moi presente a experiencia amorosa e creo que nalgún momento se dixo que na súa poesía se introduciu o erotismo ou se fixo máis presente o erotismo na poesía galega...*

XLMF: Eu son moi púdico escribindo poesía, dáme moita vergoña falar desas cousas. Parécenme moi particulares. Pero o tema amoroso é universal na poesía de todo tempo e lingua.

MXN / MXL: *Pero si que ten moita presenza...*

XLMF: Si, pero eu inclúome nunha literatura na que están as cantigas de escarnio e maldicir con todas as pequenas miserias sexuais e enfermidades de transmisión sexual; na que están as cantigas de amigo, que son eróticas en estado puro, as cantigas de amor que o son máis complicadamente, con máis conceptualismo. Na literatura do século XIX, hai poetas procaces como Xosé Benito Losada. E Rosalía escribiu poemas de amor escuro, sen definir, que son

obras mestras. Na literatura galega está o *Hamlet* de Cunqueiro, onde figura o incesto, que é o tema tabú onde os haxa. Tamén na literatura galega hai poesía de amor nobre e estarrecedora coma a de Cunqueiro. Ou sexa que eu non me considero aí avanzada de nada en materia de poesía amorosa.

MXN / MXL: *E ao escribir a súa poesía, supoño que sempre se pensa, recoñezámo-lo ou non, nun lector ideal. Que agarda deses lectores? Pensa nalgún tipo de lector concreto? Que mecanismos pretende activar no lector coa súa poesía?*

XLMF: Eu non teño esa sensación. Sei que escribo para os demais, son perfectamente consciente de que escribo para os demais e non quero pensar nun lector ideal.

MXN / MXL: *Non imaxina un lector ideal?*

XLMF: Si, un que sexa coma min, que sexa eu. Si, si, que teña os mesmos anos ca min, que teña o mesmo sexo ca min, que teña a mesma procedencia ca min, familiar, e que lera os mesmos libros ca min e que teña as mesmas experiencias que teño eu. Ese sería o ideal, pero non o hai.

MXN / MXL: *Sería absolutamente ideal.*

XLMF: Claro, ese sería o que entendese ben a miña poesía, o meu máis temíbel crítico. Deime conta de que moitas cousas que eu escribín e que foron lidas por persoas que non teñen nin a miña idade nin as miñas preocupacións nin as miñas experiencias nin a miña condición toparon cousas que eu non sabía que estaban aí. Pode ocorrer iso. Vós credes que Rosalía sospeitaba todo o que se pode sacar da súa poesía? Rosalía para unha xeración é unha cousa, para outra xeración é feminista, para outra xeración é radical socialista ou pre-socialista, para outra é simplemente morriñenta. Todo está no seu texto, o cal nos leva a un tema que eu coñezo ben que é que os grandes escritores son ambiguos. A poesía debe de ser ambigua, moi ambigua, desde un punto de vista das ideas..., en xeral, debe deixar abertas portas. É logo rigorosa e despoticamente precisa e gobernada pola man autorial, que imparte a soberanía.

MXN / MXL: *Para suxerir diferentes lecturas en diferentes tempos tal vez...*

XLMF: Pero adrede iso non se pode facer, iso ten que producirse con fluencia. Eu antes citei a Hölderlin. Estiven estes días vendo poemas de Hölderlin

e eu estou totalmente seguro de que unha persoa coma nós enfrontada a Hölderlin está lendo cousas que non lían os seus contemporáneos, estou totalmente seguro, e que pasaron desapercibidas. Pero Hölderlin aínda as segue dicindo, tal como el as cifrou. Entón, o lector ideal? Aquel que sexa capaz de topar o que eu non sabía que estaba alí. Por narcisismo: o máis intelixente, o máis próximo, o máis cómplice... Como non! Penso sempre nunha muller futura que me lea un poema despois de eu estar morto, dirixido a ela.

MXN / MXL: *Vostede ademais de poeta é obvio que é un gran lector de poesía dende novo. Serán moitos os poetas que ten lido..., pero con cales dialogou especialmente? Cales foron aqueles que máis lle interesaron nun determinado momento?*

XLMF: Iso vai por épocas, por épocas da vida e supoño que por experiencias vitais. Por exemplo, acabo de dicir agora Hölderlin, e xa vai a terceira vez que o digo, porque me topei estes días con el de novo. Teño etapas en que me chama a atención un autor e outras pasa a un segundo plano, ou descubro un autor... Os últimos descubrimentos foron, xa hai anos, Seamus Heaney ou Derek Walcott. E volvíñ descubrir Lorca, poño por caso, non hai moito. Reapareceume. Vanse e veñen! O dos poetas que van e veñen son como os amigos ou as relacións persoais. Non é que pasen a un segundo plano: non se frecuentan tanto, pero despois renóvanse as amizades, os vellos contactos e teñen unha nova vida e parece coma se se volvese coñecer esa persoa. Sei que estas son cousas de vellote.

MXN / MXL: *No libro de entrevistas con Casado e Salgado falaba de primeiras lecturas de mocidade, dos poetas franceses... Que influencia ten na súa experiencia vital lectora a tradición francesa, que eu creo que ten un peso importante, incluso a bretoa, a occitana?*

XLMF: O francés, desde a adolescencia, foi para min a segunda lingua de lectura. A miña relación coa literatura francesa é privilexiada. A portuguesa éme unha entrañábel acompañante familiar. Da literatura en lingua castelá síntome distante aínda que me considero erudito (razóns profesionais) en varios dos seus capítulos. Outras literaturas sonme parcialmente próximas. Inicieime na poesía francesa lendo a antoloxía de Gide. Descubríñ despois a literatura francesa medieval, e sígoa descubrindo aínda hoxe. Sempre me resultou curioso comprobar como o canon oficial francés (Lanson, Sainte-Beuve) relegaba o estudo das obras medievais ao especialismo (Gaston Paris, Bédier).

MXN / MXL: *Coa Idade Media que teñen parece estraño que a non estuden...*

XLMF: Os estudos medievais en Francia son moi potentes. Quero dicir que non se transmiten, digamos, ao bacharelato. Para os franceses, a literatura medieval non está.

MXN / MXL: *E as outras tradicións francesas, como a occitana, a bretoa...*

XLMF: Ao mundo occitano entrei máis tarde porque non podo ler o occitano co mesmo automatismo con que leo o francés medieval. O occitano medieval non o coñezo tan ben, pero si, léoo con frecuencia. Un dos grandes acontecementos literarios da Galicia contemporánea é a recente edición e tradución dos trovadores feita por Darío Xohán Cabana. E o asunto bretón é máis complicado. O asunto bretón ou materia de Bretaña é algo que está vivo na tradición galega, e hai moita literatura galega que ten como referente o mito artúrico e o seu ciclo, pero xa desde a Idade Media. O primeiros textos galegos de tema bretón están xa nos cancioneros: os Lais de Bretaña. Despois hai autores que realmente me fascinan, que tocan ese tema, como é sobre todo Marie de France. Nada máis fermoso nin máis próximo a min. Pero por outro lado tamén está ese símbolo que ten uns contidos políticos, é dicir, o rei que vai vir para liberar o seu pobo, que vai volver, que está durmido... O tema do adulterio na súa dimensión política é inmortal.

301

MXN / MXL: *Que implica a destrución do reino...*

XLMF: A historia de Artur é unha cousa preciosa como literatura narrativa e incluso dramatizábel. Leva consigo a disolución do reino, a ruína, a destrución, a catástrofe. Para min é un mundo fascinante, pero eu tampouco escribín tanta literatura artúrica como algunhas persoas din, e eu e realidade só escribín nese tópico un conto, que se chama “Amor de Artur”.

MXN / MXL: *É curioso que se asociase a vostede máis coa literatura artúrica do que realmente...*

XLMF: Porque a cito moito. Como cita, como referencia si que está moi presente.

MXN / MXL: *E é o título tamén, é dicir, o conto de “Amor de Artur” tamén dá título ao libro e tamén están aí os Mabinogion, non?*

XLMF: Que non son artúricos; ou poden ser quizais “para-artúricos”.

MXN / MXL: *Non son artúricos pero pertencen á tradición celta.*

XLMF: A tradición galesa sen dúbida. Eu refago elementos de Mabinogion en “Fría Hortensia”.

MXN / MXL: *Ben, estamosnos pasando á prosa, pero xa que estamos nisto parece-nos que tamén na súa prosa a linguaxe en moitos casos é unha linguaxe moi poética, entón, tamén sería interesante que nos comentase a relación entre os xéneros, a dimensión poética da linguaxe en todos os xéneros...*

XLMF: Eu creo que a prosa é poética tamén, a prosa está na función poética da linguaxe, e hai veces que dentro da clasificación clásica dos xéneros literarios, a lírica ás veces invade a narración. Sempre foi así. Hai momentos líricos, no *Ramayana*, que é épico, ou na *Ilíada*, e as fronteiras son dubidasas. Agora, hai que ter coidado porque un excesivo lirismo nun conto ou nunha novela pode derramala. Hai que dosificar con moito coidado. Eu ás veces igual me excedín.

302

MXN / MXL: *Para rematar esta visión da súa traxectoria, séntese ben lido? Sente que foi comprendida, se é que comprender ten sentido, a súa poesía?*

XLMF: Houbo de todo. Por exemplo, *Con pólvora e magnolias*, tivo unha repercusión grande, en círculos minoritarios que son os que len poesía. E eu publiquei obras que foron absolutamente rexeitadas, como unha novela que se chama *Bretaña esmeraldina*, que tampouco ten que ver co ciclo bretón, ten que ver coa Bretaña real. No caso de *Con pólvora e magnolias* vin que tiña repercusión xeracional. Houbo a xeración dos que eran mozos en 1976: sentiuse identificada, pero non se publicou case ningunha crítica. Houbo ao mesmo tempo un rexeitamento por parte digamos do estamento crítico. Tamén é verdade que naquela época a crítica era máis pobre ca hoxe. Antes xa vira, non en min, pero si noutros que as autoridades críticas rexeitaban violentamente os textos máis innovadores da literatura galega. Por poñer un exemplo, a autoridade crítica dos anos cincuenta, Ricardo Carballo Calero, rexeitou con sarcasmo a máxima innovación no relato, que foi a de Mourullo. Ese é un caso típico. Moitos anos antes, a Xeración Nós mirou así de esguello a irrupción de Manuel Antonio. Eran as autoridades que tiñan que dicir: “rapás, és o mellor,

esa é a vía”; non o vían. E ás veces prodúcese esa sensación. Supoño que lle ocorre a todo o mundo.

MXN / MXL: *E máis próximo a nós, máis recentemente? Casos así de rexeitamento de innovacións valiosas?*

XLMF: Pois non sei, eu vexo que as innovacións valiosas van acompañadas de recoñecementos, felizmente.

MXN / MXL: *Agora si, non?*

XLMF: Dáme esa impresión. Hai excelentes poetas e quizais hoxe ao contrario, a crítica, tanto a académica coma a dos medios de comunicación, ás veces é demasiado benévola. Parece coma se aquí non houberse contradición, non houberse escolas, non hai tendencias. E claro que hai. Non é que os críticos teñan que estar xulgando con dureza sempre, os críticos teñen que facer crítica. Tópoos un pouco condescendentes, en xeral.

MXN / MXL: *Quizais na poesía, falando de innovacións, houberse unha maior permisividade con respecto á narrativa, e máis se acaso á novela, tanto por parte da crítica coma por parte dos escritores, non?.*

XLMF: Houbo outro caso máis terríbel, tan terríbel como todos estes, agora que me estou acordando, e falo de permisividade. Unha obra mestra de Otero Pedrayo, probablemente a súa mellor novela, que se chama *Fra Vernero*, foi rexeitada totalmente polos seus contemporáneos. Como se atrevía a escribir el en galego unha novela ambientada en Alemaña e en Italia no século XVIII? Rexeitamento ideolóxico, dos que pensan, e seguen pensando, que a literatura galega ten que estar ambientada aquí, na contemporaneidade e a ser posíbel na aldea. O rexeitamento non só é por razóns estéticas ou por razóns literarias; o rexeitamento pode ser ideolóxico, e Carballo Calero aí é ideolóxico ao dicir que o galeguismo de Otero Pedrayo foise en *Fra Vernero* de vacacións.

MXN / MXL: *Pero hoxe valórase moi positivamente calquera conquista de novos espazos, non?*

XLMF: Si, e a min paréceme ben.

MXN / MXL: *Agora unha novela ambientada en Nova York ou na India, xa só por iso se considera estupendo porque é como conquistar un novo espazo, unha novidade, normalizar.*

XLMF: Si, mais en 1934 non era iso, e en 1956 con Mourullo tampouco. E con Manuel Antonio en 1922 tampouco foi así. Gustáballes Amado Carballo, porque era amábel e amosaba paisaxes animadas. A este respecto convén ter moi en conta o pensamento de Antón Figueroa.

MXN / MXL: *Vostede ten unha dimensión crítica importante, tamén é autor dun libro...*

XLMF: Eu son profesor de literatura, de instituto, e polo tanto durante moitos anos foi o meu oficio. No pasado publiquei *O Cancioneiro de Pero Meogo*.

MXN / MXL: *E entón unha interpretación da historia da literatura como a que propón no libro De Pondal a Novoneyra. Ratificaríase nela agora ou matizaría algunha cuestión?*

304 **XLMF:** Algunhas cousas desde logo, pero a tese principal, a de que a literatura galega é autónoma con respecto á historia da literatura española e da portuguesa segue en pé. Na literatura galega, os movementos e as fórmulas e as modas teñen outro ritmo distinto. Estou precisamente contra Carballo Calero, que ve en Galicia reflectido colonialmente todo o que se produce en España.

MXN / MXL: *Custou traballo ver iso, non?, que era autónoma.*

XLMF: Si... e aínda hai xente que non o cre. Hai un tipo de lector galego, de lector de literatura galega, que se guía nas súas preferencias por *Babelia*. É dicir, que é un lector que le en galego e é ao mellor nacionalista, pero non é autónomo como lector galego. Pero felizmente houbo algo que foi magnífico. Que Otero Pedrayo, que Risco, e antes deles Pondal, e mesmo Rosalía, lesen linguas estranxeiras. Lían grego, lían latín, lían francés, lían alemán... Entón eles consciente ou inconscientemente estaban defendéndose da absorción española coa lectura europea. E claro, non hai ningún *Fra Verner* escrito en castelán, non existe ese tipo de cousa, nin hai ningún Pondal. Rosalía en castelán é incomprendida ou desprezada en Madrid. É dicir, cando Pondal está conectando con Leconte de Lisle, cousa da cal só se deu conta a Pardo Bazán,

e despois Otero Pedrayo, en España quen triunfa son poetas horrorosos, eu que sei... Campoamor, Núñez de Arce... Esa é a historia, de verdade. Entón na literatura galega hai, consciente ou inconscientemente, insisto, autores que están nunha onda non española, e eso tamén ocorre na literatura catalá; ocorre co surrealismo na literatura catalá, con Foix. Ocorre coa presenza de Joyce en Galicia. Porque cando en España ninguén sabía quen era Joyce, Otero Pedrayo traduce unhas páxinas e Risco imítao e fai unha noveliña que se chama *Dedalus en Compostela* ou mesmo *O porco de pé*. Polo tanto, o lector galego que se guiaba pola *Babelia* de entón, que era o *ABC* ou a *Revista de Occidente*, tiña que quedar desconcertado forzosamente con *Fra Vernerero*, porque non viña vía Madrid. E agora aínda ocorren esas cousas... A facilidade despectiva coa que se dixo que en Galicia a Nova Narrativa procedía do *nouveau roman* francés vai nesa liña.

MXN / MXL: *Volvemos á poesía. En relación co contexto e coa contemporaneidade, como ve os seus contemporáneos na poesía galega? Os seus contemporáneos de diferentes épocas.*

XLMF: E as miñas contemporáneas... porque agora hai que insistir no sexo ou no *xénero*, como impón o anglicismo ideolóxico dominante. O que nos leva a unha digresión feminista. Esta está forzada polo feito de que na poesía galega máis contemporánea, e excelente, existe un predomino da muller autora. A galega é a única poesía medieval trobadoresca na que os autores varóns adoptan a convención insólita de se expresar con voz feminina (os vestixios franceses ou alemáns son case inconsultábeis). No XIX, foi unha muller, Rosalía, que lle puxo faciana á literatura nacional. Véxase que a súa detractora, Emilia Pardo-Bazán, ou a legalidade constitucional literaria da Restauración, era muller. A potencia misteriosa e xusticeira de Concepción Arenal xogou tamén en Galicia no espazo hexemónico. Logo, moitas autoras menores (bilingües e en castelán) fixéronse presentes. Rosalía converteuse nun símbolo nacional e na representación indiscutida das nosas letras. Non Shakespeare, non Cervantes, non Camões: Rosalía.

MXN / MXL: *Dende logo infrecuente. Pode haber algún caso equiparábel ao mellor ou...*

XLMF: Permitídemme seguir na digresión. Na Xeración Nós non hai mulleres. Non na do 25. Na posguerra van sobranceando Pura, Luz, Xohana como poetas contemporáneas de min. Xa non son secundarias coma Herrera

Garrido ou Dato (ou Casanova, ou Fanny). Son centrais. Eu non vexo esta preponderancia en España.

MXN / MXL: *Nin na catalá tampouco.*

XLMF: Non o vexo. Por iso faise necesaria unha crítica feminista que explique algo realmente satisfactorio como é isto.

MXN / MXL: *Da poesía que se está escribindo hoxe en día, que tendencias aprecia vostede?*

XLMF: Máis que tendencias advirto poderosas individualidades. A riqueza de formas e tradicións, contrapostas ou adxacentes, a complexidade dos manifestos e prácticas antagónicas, as confluencias con sitios do pasado que se escollen como emblema, a selección de poetas estranxeiros unida á deposición doutros considerados indesexábeis. A todo vén unirse o feito de que hoxe estean activos poetas da idade de Victor Campio ou Luz Pozo Garza que producen en rigorosa contemporaneidade con rapaces e raparigas de vinte e menos anos. Dentro de cincuenta anos a ollada crítica apreciará as tendencias e illará os vultos excelsos. A Antonio Gamoneda chámalle moito a atención a forza poética que amosa hogano a nosa lingua. A min sorpréndeme moito (agradabelmente) o predominio feminino nas máis novas poéticas.

306

MXN / MXL: *Como valora o feito de que se decidise dedicar o Día das Letras a Pereiro, que foi tamén un pouco polémico.*

XLMF: A designación de Pereiro foi un éxito, do que a Academia se congratula. Pénsese que na Academia sentan persoas que levan medio século (ou máis) rachando todos os moldes e normas políticos, científicos, literarios, artísticos e ideolóxicos. Eu celebrei a boa acollida popular de Pereiro para o Día das Letras. É un poeta que participou en Radio Océano como letrista e foi moi popular. Corre o perigo, para min, de que se faga unha interpretación del como un punk que morre da colza e que tivo a sida e lle deu un pouco ás drogas. Iso é unha anécdota. É un gran poeta, magnífico poeta, que corre o perigo de que este ano caia na simplificación e na caricatura; iso é o que eu temería. Non é tan innovador formalmente como se está a dicir na prensa, é dicir, non é un rupturista coma Manuel Antonio. É moito máis formal. Produce hendecasilabos, e bos hendecasilabos ademais. Tén un sentido clásico do verso. A orixinalidade de Pereiro, para min, está na radicalidade sentimental e está na dimensión existencialista. Polo tanto áchase máis próximo da miña xeración, de min, ca de Rompente, por poñer un exemplo. Digamos que eu noto o

pathos, o *pathos* vital de Pereiro próximo a min, como está máis próximo á Xeración Beat. E cando falo de min falo de Brais Pinto e de toda a xente que fixo poesía cando eu era novo. Por iso estamos moi contentos con Pereiro. Na Academia procedeuse por votacións eliminatorias, cada un expuxo as razóns que considerou oportunas e resultou Pereiro. Eu non propuxen a Pereiro. Concretamente, eu propuxen un poeta do Bierzo do século XIX, que non ten absolutamente nada que ver con Pereiro, pero quedei moi contento cando saíu Pereiro. Como adoitamos dicir na Rúa Tabernas a respecto do Día das Letras, a Academia nunca se equivoca.

MXN / MXL: *Talvez o que interpretou a prensa ou o que se leu neses días foi que a decisión era un signo de aperturismo, de certo cambio de actitude na Academia, que xa se viu noutras decisións, non?*

XLMF: Si, foi máis criticado o de María Mariño. Foi valente por parte da Academia poñer a María Mariño. Alguén se escandalizou por lle darmos o Día das Letras Galegas a unha *analfabeta*... Molestou que fose unha muller, unha muller humilde. Finalmente a grandeza de Mariño foi recoñecida por todos.

MXN / MXL: *Si, quizais Pereiro sorprendeu, máis que molestar. Eu recordo que na Facultade de Filoloxía en Santiago había un cartel dunha asociación estudantil que poñía: Lois Pereiro para cando, rexeitado pola Academia... e logo o cartel permaneceu aínda despois... pareceume unha anécdota graciosa.*

307

XLMF: Bárbaro, bárbaro! Eu lamento que lle estragásemos a protesta. Aínda hai quen pensa que a Academia acertou por casualidade. No acto das Letras en Monforte serán os oradores e oradoras da Academia (estou seguro) os que marquen a altura crítica desexábel.

MXN / MXL: *Para rematar, cales son os grandes poetas do ámbito internacional actuais, na súa opinión?*

XLMF: Os meus particulares son Derek Walcott, Seamus Heaney e Antonio Gamoneda, dos non galegos. Velaí a miña preferencia particular desta tempada. E tamén podedes poñer Itxaro Borda.

María Xesús Nogueira e María Xesús Lama
Universidade de Santiago de Compostela
Universitat de Barcelona